

Szentandrassy pályaképe

Üstökösként emelkedő alkotói pálya a Szentandrassy Istváné. Vagy inkább mégis olyan, mint ha valaki egy őserdőn küzdené át magát. Vagy még inkább, mint aki a mélységből feljut egy széljárta magaslatra.

Gyermekkorából a természet és az állatok szeretetét hozta magával, és azt a tapasztalatot, hogy ebben a kegyetlen emberi világban csak önmagára számíthat. Tizennégy éves volt, amikor becsapódott mögötte a vidéki nevelőintézet kapuja, és ötszáz forinttal a zsebében feljött Budapestre. Az intézeti évek után rázuhant a magány szabadsága és kiszolgáltatottsága. Így csavarogva ismerte meg Budapestet, amely otthontalanul is otthonává vált, s azóta alig

mozdult ki a fővárosból. Eközben különböző munkahelyeken dolgozott, többek között kertészetben, kórházban és szociológiai kérdezőbiztosként. Szabad idejében verseket, drámákat írt és rajzolt. Egy alkalommal újságból értesült arról, hogy egy dunántúli faluban, Csapiban cigány olvasótábort rendeznek. Odautazott hát, és találkozott az eszmélkedő-szerveződő roma értelmiség legjelentősebb képviselőivel, például Choli Daróczi József cigányul és magyarul író költő-műfordító tanárral, meg az első magyarországi hivatásos cigány festőművésszel, Péli Tamással, majd később megismerkedett ennek az alkotói, baráti körnek a többi tagjával. Lakatos Menyhért íróval, akinek Füstös képek című regényét néhány év alatt kilenc nyelvre fordították le, és Kovács József költővel. A cigány kultúra kibontakozásának korszakos jelentőségű periódusa volt ez az időszak. A magyarországi cigányság, hogy az életformaváltásnak ebben a krízisekkel terhes új korszakában kifejezhesse a maga vágyait, hogy hírt adhasson belső világáról, hogy feleleveníthesse saját népi hagyományait és megteremthesse a maga autentikus zenéjét, irodalmát, színházát és festészetét, megszülte a maga alkotó értelmiségét.

Ebben a közegben kell értelmeznünk Szentandrassy István festői indulását, akit az amszterdami Képzőművészeti Akadémiáról hazatért Péli Tamás festőművész tanítványává fogadott.

Szerte Európában számos cigány képzőművész tevékenykedik, de Péli Tamás volt az első, aki programszerűen arra törekedett, hogy cigány képzőművészetet teremtsen, amely nem csupán az egymástól elszigetelten tevékenykedő roma alkotók műveinek összessége, hanem történeti folyamatosságot képez, az egymáshoz kapcsolódó művésznemzedékek láncolatát. Péli iskolaelindító, stílussteremtő alkotó volt. A reneszánsz és kisebb részben a barokk hagyományokra támaszkodva sajátosan egyéni képi nyelvet hozott létre.

Miért éppen a reneszánsz hagyomány vált művészetének fő ihlető forrásává? Talán azért, mert a reneszánsz a feltörekvő polgárság művészete volt, s maga a szó is újjászületést jelent, és a cigányság feltörekvő, az életformaváltás idősza-

kát megélt nép. A cigányság most kezd integrálódni az európai polgári kultúrába. Éppen ezért érthető, hogy Péli a maga esztétikai programjához a reneszánsz korabeli feltörekvő polgárság művészetét hívta segítségül. S az sem véletlen, hogy első és legjelentékenyebb tanítványa, Szentandrassy István, és kettejük közös tanítványa, a következő nemzedékhez tartozó Túró Zoltán és Kunhegyesi Ferenc magától értetődő természetességgel és a rátalálás örömeivel kapcsolódtak saját alkotásmódjuk megteremtése során a reneszánsz művészetéhez.

A nyugati művészet a XX. század második felére kimerítette a figurális festészet klasszikus ábrázolási lehetőségeit, és eljutott a teljes nonfigurációig. A roma képzőművészek azonban az emberi kapcsolatok közvetlensége, az életforma patriarchálisabb jellege folytán még képesek a figurális jelöléssel telíteni, a teljesség élményét sugallóvá tenni. Ez az emberi teljességet adó figurális képezi Szentandrassy művészetének különleges értékét, érzelmi, indulati, hangulatteremtő, sorsértelmező erejét, szuggesztivitását és varázsát.

A reneszánsz művészeti hagyomány megújításának példáját Péli közvetítette Szentandrassy számára, de ezt a tradíciót ő a maga módján formálta át, teremtette újjá. Pélit az érett reneszánsz inspirálta, Szentandrassy elsősorban a quattrocentóban talált ösztönző példára. Számukra a reneszánsz nem valamiféle látványfestészetet jelentett, hanem az eszme és a tárgy találkozásából születő művészetet, az életszerű konkrétsággal és hitelességgel ábrázolt figura által hordozott belső üzenetet. Ideális és torz, szépség és rútság együtt jelennek meg ebben az alkotói világban. A természet elemi erejét idéző lovak, tiszta, harmonikus tekintetű Madonnák, dús érzékiségű asszonyok, keménykötésű, szakállas férfiak, merész tekintetű, az életveszélyes határhelyzeteket megélt torreadorok és kalandorok meg a szent együgyűség bizalmával a világba tekintő figurák, bohócok és bolondok néznek vissza ránk képeiről.

Péli elsősorban epikus alkat, Szentandrassy festményeit sorsszerűség, drámaiság hatja át. Külsődleges cselekményesség helyett a lezajlott dráma után érezhető katartikus csend.

Lányportréi a női szépség és lelki tisztaság poétikus megfogalmazásai, ikonszerű stilizációval vagy reneszánszos, életteli ábrázolással.

A roma művész-értelmiségi baráti kör 1983-ban sürgető feladatként ismerte fel, hogy hozzá kell fogniuk a világirodalom legkiemelkedőbb műveinek cigány nyelvű tolmácsolásához, külön figyelmet fordítva a roma témájú művek fordítására. Így terelődik figyelmük Shakespeare, Lorca és Márquez műveire. Péli hosszas belső készülődés után megfesti a maga Márquez-vízióját, a *Száz év magány* elementáris élményét, Federico García Lorca *Cigány románcok* című versciklusának feldolgozását pedig átengedi Szentandrassy Istvánnak, aki egy évi viaskodás eredményeként öt nagyméretű festményben, a *Holdas románc*, a *Hűtlen menyecske*, a *Viadal*, a *Cigány apáca* és a *Fekete bú románca* című műben tesz sikeres kísérletet a *Cigány románcok* képzőművészeti megfogalmazására. „Így kezdtem bele Lorcába – emlékezik vissza e művek születésére Szentandrassy István. – Rettegtem Lorcától. Borzalmasan kemény versek ezek. Hihetetlen őrült realizmus és hihetetlen líra és epika. Mint egy vulkánkitörés, olyan Lorca. Hihetetlen, hogy mennyire ismeri a romák legszélsőségesebb és legszebb arcát is, mint ahogy a nagyon csúnya dolgokat is. De nagyon sokat bevallott az akkori spanyol hatalomról, az akkori Franco-időkről.”

A *Holdas románc* poétikus sugárzású mű. A mediterrán ember az óceán partján fokozott intenzitással, közvetlenebbül érzi a hold intenzív sugárzását, mondhatni közvetlen közelségbe kerül az égitest delejességével. Ahogy a fiatal Lorca is megérezte és átélte ennek az élménynek a sejtelmességét és drámai telítettségét. A *Hűtlen menyecske* egy hirtelen támadt, viharos szerelem megidézése, amely áttöri az erkölcsi tilalmakat, a nő részéről a veszély, a szeretet és szerelem együttes vállalása, a férfi érzelmeiben pedig a szerelem és a tartózkodó távolságtartás kettőssége fogalmazódik meg. A *Viadal* a pusztítást és a tragédiát idézi, egy romák által lakott spanyol város lerombolását. A Lorca-ballada élményét Szentandrassy számára fölerősítette egy spanyol roma flamencotáncossal folytatott beszélgetés, akinek nagyszülei megértek egy hasonló városrombolást, amikor a csendőrök és kommandósok legyilkolták a roma lakosságot, a nőket és a gyermekeket sem kímélve. Szentandrassy szuggesztív drámaisággal idézi meg a széttörő világot, a káoszt, a küzdő, elbukó figurákat, a tört feketék és a tűzfényű vörösek kontrasztját. A végtelen térből kimetszett ember- és állatfigurák zsúfolódnak és ütköznek, küzdenek egymással. Nem ragadja meg a teljes emberi alakot, az egész lófigurát, hanem csupán egy-egy jellemző részletet villant fel, de a részlet az egész képzetét tudja felkelteni, és ezáltal nagyfokú belső feszültséget, tömörséget képes létrehozni a síkszerűen vagy rétegesen tagolt formákkal.

Szentandrassy a *Cigány románcok* versciklust 2003 és 2004 között újra feldolgozta tíz pasztellképen és négy nagyméretű olajfestményen. Ebben az új sorozatban elsősorban a bikaviadatok világát, a torreádorlét sorsszerűségét, összetettségét és ellentmondásosságát fogalmazza meg érzékeny és pontos pszichológiai érzékekkel és jellemábrázoló erővel. A torreádor, aki egyszerre áldozata a bikaviadatok közönségének, az agresszív emberi ösztönök kielégítésének, és egyszerre megtestesítője a szereplésvágynak, a sikervágynak, a hiúságnak és a veszély vállalásának, a határhelyzetekben élés halálmegvető merészségének. Olajfestményeit és pasztellképeit szemlélve megállapítjuk, hogy Szentandrassy képes volt ennek a kegyetlenül pontos lorcai ábrázolásnak a mélyére hatolni, és a képzőművészeti ábrázolás eszközével kivételes láttató erővel és szuggesztivitással megidézni ezt az ellentmondásos magatartásformát.

A kiállítás másik jelentős sorozatában Szentandrassy Villon *Nagy testamentumának* fő figuráit és szituációit idézi fel rendkívüli érzékletességgel és szituációteremtő erővel. A Lorca-sorozatban és a Villon-versekben Szentandrassy nem illusztratívan ábrázol, nem a művek kísérő magyarázatai a képek, hanem öntörvényű, önálló művek. A művész Villon 21. századi rokona, mondhatni egy roma festő-Villon, aki bár súlyos árat fizetett érte, megőrizte függetlenségét egy megalkuvásra, alakoskodásra, törtetésre épülő világban. A cinizmus, a kiégettség ellenében ez az alkotói világ még ismeri az erős és tiszta érzelmeket és az egyértelmű ítéletet. Éles és tiszta képi víziói kérlelhetetlen pontossággal ábrázolják egy ellentmondásos világ figuráit és magatartásformáit, együttérzéssel, de anélkül, hogy a részvét meghamisítaná az ábrázolás egyértelműségét és ítéletét. Szentandrassy István azon kevesek közé tartozik, akik személyes és hiteles, egyben művészileg szuggesztív víziót képesek felvázolni a korról, amelynek részesei vagyunk.

Kerékgyártó István

Indiai sugallatok

Illés Bódhi Barbara Tűzvirágok című kiállítása¹

Szeretettel és tisztelettel köszöntök mindenkit! Taven baxtale romale! Guten Tag für einen Deutschen Mann! Külön örülök annak, hogy a roma képzőművészet lassanként egyre inkább integrálódik az egyetemes művészetbe. Legjobb képzőművészeink már olyan értéket hoztak létre, amely maradandó. Meg tudták a művészet nyelvén fogalmazni önmagukat és mindazt, ami a roma emberekben él, a léttel való küzdelmet, a szorongásokat és a kiszakadás vágyát azokból a gondokból, feszültségekből, amikben élnek, és a vágyaikat, örömeiket is. Nem mondom, hogy mindig örülünk, de legyőzzük a fájdalmat és a szomorúságot. Azt gondolom, hogy Illés Bódhi Barbarának ezek az életörömről, a lélek megújulásáról, kivirulásáról tanúskodó képei egy új korszak előhírnökei. Külön örülök, hogy Barbara elhagyta azt a fajta stílusát, ami ezeket a képeket megelőzte, azt a világot, ami azt mutatta, hogy megelégedett a látott világ tudomásulvételével, és elveszett a gondokban, s nem szólt azokról a vágyakról, azokról a legmélyebb élményekről, amik feszítik őt. Kellott, hogy felszabaduljanak ezek a legbensőbb élmények, az ő gazdag fantáziája.

Talán az is kellett ehhez, hogy lássa a *Roma legenda* rockoperát, a mi hagyományainknak a mesei-mitikus irányban történő kitágítását. Úgy sejtem, hogy ez az inspiráció hozzájárult ahhoz, hogy ösztönző forrásként felfedezze magának az indiai hagyományt. Mindez áttételesen érvényesült műveiben, nem konkrét történetek átvételében, hanem a fantázia bátor felszabadulásában, a gazdag színvilágban, a szimbólumok megjelenésében, a természettel, az egész élővilággal való himnikus azonosulásban. Barbara önmagára talált. Nagyon nagy lépést tett meg. Köszönöm, hogy olyan művészt ismerhetek meg, aki ilyen gyönyörű lélekkel rendelkezik, aki ilyen bensőségesen és gazdag fantáziával tud vallani a boldogságról, a szerelemről, az igazi szeretetről, az anyáról és a gyermek kapcsolatáról, a létezés örömeiről.

Varga Gusztáv

Aroma képzőművészet magyarországi kibontakozása során számos kiváló Anai művész jelentkezett. Az utóbbi évtizedben pedig egyre több olyan fiatal alkotó, aki a hivatásos művészet valamelyik irányzatához kapcsolódik. Illés Barbara is képzett művész. Elvégezte a Kézműipari Művészeti Szakközépiskolát, és porcelánfestésre szakosodott, lakberendezési végzettséget szerzett, majd az Eszterházi Károly Tanárképző Főiskola rajz és vizuális kommunikációs szakán szerzett diplomát. Szentandrassy István festőművész kurzusán is részt vett két alkalommal. Ezt követően mondhatni egy kicsit megpihent, és keresni kezdte a saját útját, hogy visszatalálhasson tehetségének igazi természetéhez, amit

¹ Elhangoztak Budapesten, a Kossuth Klubban 2006. szeptember 15-én.

a képzés kissé elfedett, és egyre bátrabb erőfeszítést tett, hogy megtalálja a maga önálló kifejezőmódját.

Barbara kísérletező, újító-keresgélő alkotó, kedveli a különleges anyagok és technikák alkalmazását, ám mindezeket nem öncélúan teszi, hanem a kifejezés érdekében használja fel.

Illés Barbara fel meri vállalni az örök értékeket, az archaikus hagyomány ösztönzése is tetten érhető művészetében. Íme, itt a szemben lévő falon sorakozó bizánciasan stilizált, visszafogott színvilágú képtáblákon vagy az egyiptomiasan időtlen nyugalomú portréján megkapnak bennünket a finom barnába oltott színek, a tompa színegyüttesben mégis felcsillan a tűz, kiragynak a szemek, és megpendítenek bennünk valamit, ami csak a későbbi képeken fog igazán szuggesztív kifejezőerővel megjelenni.

Régebbiek azok a hátsó falon megbúvó, síkba terített motívumokkal építkező kompozíciók, amelyek a gyermeki lélek világlátására emlékeztetnek bennünket, amelyek a mese világát idézik, a játékosan dülöngélő, megelevenedő házsorokkal. A gyermekkor világát idézik ezek, a festést és a plasztikus applikációt egyaránt hasznosító technika különleges hatásokat eredményez.

A főfalon sorakozó színpompás *Tűzvirág* sorozat képei valamiféle örömittas magára találást és felszabadultságot tükröznek, az ember és a természet, a növény- és állatvilág panteisztikus, himnikus együvé tartozása, a szerelem, a virágzás, az anyaság boldogsága és öröme sugárik belőlük. A finom, felfokozott erejű színvilág, az expresszív-ornamentális díszítés valami keleties hangulatot sugall.

Mestere, Szentandrassy István mondta neki egyszer: „Lányom, te mindent tudsz, amit egy jó festőművésznek tudnia kell, de még történnie kell valaminek az életedben! Jelenleg nyugalmi állapotban vagy, valaminek ki kell robbantani belőled az értékeket. Akkor fogsz tudni igazán alkotni.” Az élmények felhalmozódása és a megfelelő kifejezőmód megtalálása megtörtént, Illés Bóधि Barbara magára talált, önálló alkotói pályája elkezdődhet.

Szalai József

ILLÉS BÓDHÍ BARBARA KIÁLLÍTÁSA. MEGNYITÓ: SZALAI JÓZSEF